

Capitolul 40 – REMITENȚELE DIASPOREI ȘI EDUCAȚIA RURALĂ DIN REPUBLICA MOLDOVA: PROVOCĂRI ȘI SOLUȚII

Chapter 40 – DIASPORA REMITTANCES AND RURAL EDUCATION IN REPUBLIC OF MOLDOVA: CHALLENGES AND SOLUTIONS

Silvia SAVCENCO¹

Mihail CIOBANU²

Abstract

This article examines the role of remittances sent by the Moldovan diaspora on education in rural areas of Moldova. Remittances play a crucial role in supporting the economy and investing in education, but early and primary education in rural areas faces significant challenges. These include limited access to educational institutions, inadequate infrastructure, a shortage of qualified personnel, and uneven implementation of standards. Diaspora involvement, demonstrated through individual initiatives and support from international organizations, is essential for improving access and quality in education. The article emphasizes the need for structural investments and public-private partnerships to overcome these challenges and develop long-term human capital. In conclusion, specific measures are proposed to enhance the quality of education in rural areas, including promoting school autonomy, diversifying educational services, and improving teacher training. The paper was developed within the framework of Subprogram 030101 „Strengthening the resilience, competitiveness, and sustainability of the economy of the Republic of Moldova in the context of the accession process to the European Union”, institutional funding.

Keywords: remittances, educational infrastructure, rural development, Moldova, diaspora

JEL: F24, I25, O15, R51

Introducere

În Republica Moldova – o țară cu o diasporă extinsă și o dependență semnificativă de remitențele trimise de cetățenii care muncesc în străinătate, înțelegerea modului în care aceste fonduri influențează sistemul educațional rural este crucială. Remitențele joacă un rol esențial în economia națională, contribuind la susținerea consumului familial și, în anumite cazuri, la investiții în capitalul uman și infrastructura locală.

Cererea pentru servicii educaționale în mediul rural al Republicii Moldova este mai redusă în comparație cu mediul urban din diverse motive, inclusiv densitatea mai mică a populației, numărul mai scăzut de copii și elevi, precum și veniturile mai mici ale părinților. Aceste diferențe structurale sunt amplificate de lipsa specialiștilor calificați și de variațiile în distanța localităților rurale față de centrele raionale.

În acest context, diaspora moldovenească (circa 1 milion de cetățeni) și remitențele sale devin factori vitali pentru îmbunătățirea calității educației în zonele rurale. Cu peste 250 de asociații în peste 30 de țări, diaspora joacă un rol important în dezvoltarea economică și socială a Republicii Moldova. Remitențele au crescut constant, atingând în 2022 peste 2 miliarde de dolari SUA, ceea ce evidențiază importanța lor continuă pentru susținerea economiei locale și pentru potențialele investiții în educație și alte domenii esențiale.

¹ Cercetător științific în Secția de Cercetări Sociale și Nivelul de Trai a Institutului Național de Cercetări Economice, Academia de Studii Economice din Moldova, e-mail: savcenco.silvia@mail.ru

² Doctorand, Cercetător științific în Secția de Cercetări Sociale și Nivelul de Trai a Institutului Național de Cercetări Economice, Academia de Studii Economice din Moldova, e-mail: ciobanu.mihail.s@gmail.com

Gradul de investigare a temei în literatura de specialitate

Implicația remitențelor asupra educației din mediul rural a fost cercetată în lucrările lui R.H. Adams Jr., D. Yang, M. Wang, C. Bansak, B. Chezum, M. Perera, M. Wijeratne, S. Démurger, X. Wang, Z. Askarov, H. Doucouliagos, X. Gao, A. Kikkawa, J. W. Kang, M. Orozco și alții. Studii anterioare arată că există o relație pozitivă între venituri și educație (Psacharopoulos, 1985, 1994) (Glewwe și Jacoby, 2004). Cercetările lui Adams Jr. (2004) se concentrează frecvent pe efectele remitențelor internaționale asupra sărăciei, educației și investițiilor în zonele rurale. El identifică că remitențele au un impact mai mare asupra micșorării severității decât asupra nivelului sărăciei. În altă cercetare, Yang (2008) explorează efectele migrației internaționale și ale remitențelor asupra investițiilor gospodăriilor în educație. Studiul a constatat că remitențele de la migranții internaționali cresc semnificativ investițiile gospodăriilor în educație în Filipine. Șocurile favorabile ale cursului de schimb au condus la remitențe mai mari, care au fost apoi utilizate pentru a crește cheltuielile educaționale și pentru a îmbunătăți ratele de școlarizare a copiilor, reducând în același timp munca copiilor. Acest lucru indică faptul că gospodăriile acordă prioritate beneficiilor pe termen lung din remitențe prin investiții în educația copiilor lor. Wang (2010) a examinat impactul remitențelor asupra reducerii sărăciei rurale și a cheltuielilor de trai ale gospodăriilor din provinciile Jiangsu și Anhui. Studiul său a constatat că remitențele susțin în principal consumul curent, mai degrabă decât investițiile în domenii precum sănătatea și educația. Bansak & Chezum (2009) au explorat impactul remitențelor asupra nivelului educațional al copiilor de vârstă școlară din Nepal, concentrându-se pe diferențele dintre fete și băieți. Descoperirile lor au indicat că remitențele ar putea influența pozitiv investițiile educaționale, în special în beneficiul copiilor mai mici. Perera și Wijeratne (2017) au efectuat un studiu în Sri Lanka pentru a investiga impactul remitențelor asupra educației primare în comunitățile rurale. Descoperirile lor au sugerat că, deși remitențele cresc cheltuielile pentru învățământul primar, ele nu îmbunătățesc semnificativ productivitatea educațională. Démurger & Wang (2016) au analizat efectele remitențelor asupra cheltuielilor gospodăriilor rurale din China, constatând că remitențele cresc consumul mai degrabă decât investițiile în educație, dăunând potențial dezvoltării capitalului uman pe termen lung. Askarov & Doucouliagos (2020) au realizat o meta-analiză asupra efectului remitențelor asupra cheltuielilor gospodăriilor pentru educație. Ei au concluzionat că remitențele internaționale cresc semnificativ cheltuielile pentru educație, în special în America Latină, în timp ce remitențele interne au un impact mai mic.

Gao, Kikkawa & Kang (2021) în studiul lor în Republica Kârgâză au arătat că remitențele au un impact negativ asupra rezultatelor educaționale din cauza cheltuielilor crescute pentru bunuri de folosință îndelungată și a orelor extinse de muncă a copiilor, sugerând necesitatea unei mai bune cunoaștințe financiare și monitorizare.

Cercetarea lui McKenzie & Rapoport (2010) explorează impactul migrației asupra nivelului educațional din regiunile rurale ale Mexicului. Acest studiu examinează în mod specific modul în care remitențele influențează cheltuielile gospodăriilor pentru educație. Constatările indică faptul că locuința într-o gospodărie de migranți reduce probabilitatea ca atât băieții, cât și fetele să finalizeze liceul. Acest efect negativ este atribuit stimulentele financiare imediate ale migrației, care deseori îi determină pe băieți să migreze și pe fete să-și asume responsabilități sporite la treburile casnice.

Lucrarea lui Orozco, Lowell & Bump (2005) discută impactul socioeconomic mai amplu al remitențelor, inclusiv efectul acestora asupra educației în zonele rurale. Orozco subliniază modul

în care remitențele pot duce la investiții sporite în educație, îmbunătățind accesul la școală și rezultatele educaționale pentru copiii din comunitățile care trimit migranți.

Astfel, în timp ce remitențele cresc în general veniturile și consumul gospodăriilor, impactul lor asupra investițiilor în educație variază semnificativ în funcție de regiune și context, rezultatele fiind mixte asupra investițiilor și realizării educaționale pe termen lung. În multe cazuri, efectele pozitive asupra educației sunt mai pronunțate cu remitențele internaționale comparativ cu cele interne.

Instituțiile de învățământ din mediul rural din Republica Moldova

Situația instituțiilor de învățământ din mediul rural al Republicii Moldova în anul de studii 2023/24 arată următoarele aspecte esențiale, conform datelor Biroului Național de Statistică din Moldova [BNS, 2024]:

- La începutul anului de studii, în mediul rural activau 889 de instituții de învățământ primar și secundar general, dintr-un total de 1201 la nivel național. Majoritatea acestor unități (98,1%) aparțin sectorului public.
- 334,4 mii de elevi erau înscriși în aceste instituții, dintre care 325,6 mii frecventau școlile publice, iar restul în școli private. Distribuția pe regiuni arată că cei mai mulți elevi sunt înregistrați în mun. Chișinău (31,2%), urmat de regiunea Centru (27,3%).
- Majoritatea elevilor (80,8%) studiază în limba română, în timp ce 19,1% în limba rusă. În UTA Găgăuzia, 92,3% dintre elevi urmează cursurile în limba rusă.
- Numărul cadrelor didactice și de conducere din învățământul primar și secundar general a fost de 26,0 mii de persoane, cu o scădere de 1,1% față de anul precedent. Cadrele didactice sunt în mare parte femei (87,3%), cu o pondere semnificativă de persoane în vârstă de peste 50 de ani.
- Din cele 1201 instituții, 1180 își desfășurau activitatea în spații proprii, iar 21 în spații închiriate. 47,9 mii de calculatoare sunt utilizate în scopuri educaționale, dintre care 89,9% sunt conectate la internet.
- În anul 2023, învățământul gimnazial a fost absolvit de 30,0 mii de elevi, iar cel liceal de 12,0 mii, cu o rată de promovare a bacalaureatului de 90,2%.

Educația timpurie din mediul rural al Republicii Moldova se confruntă cu multiple provocări:

- Acces limitat la educație timpurie. În 157 de localități, reprezentând 9% din total, nu există instituții preșcolare, din cauza numărului redus de copii de vârstă preșcolară. Deși rata de înrolare în învățământul preșcolar din mediul rural a crescut de la 25,4% în 2022 la 29,4% în 2023, discrepanțele persistă.
- Infrastructură deficitară. Multe grădinițe suferă din cauza degradării clădirilor și a resurselor materiale, inclusiv în cazul grădinițelor închise sau care funcționează sezonier. Condițiile din multe instituții preșcolare sunt nesatisfăcătoare, cu lipsuri în materialele didactice, jucării și mobilier adecvat.
- Lipsa de personal calificat. Există o penurie de cadre didactice și auxiliare cu pregătire profesională în domeniul educației timpurii, ceea ce afectează calitatea educației.
- Implementare neuniformă a standardelor. Standardele de dezvoltare pentru copiii de la naștere până la 7 ani, precum și standardele profesionale și curriculumul pentru educația timpurie, nu sunt aplicate uniform, ceea ce compromite calitatea educației.

- Resurse financiare insuficiente. Limitările bugetare și gestionarea ineficientă a resurselor la nivel local reprezintă un obstacol major pentru dezvoltarea învățământului preșcolar.
- Impedimente legislative. Obstacolele de natură normativ-juridică îngreunează dezvoltarea parteneriatelor public-private în prestarea de servicii educaționale pentru copiii de vârstă preșcolară.

Suportul diasporei

Una din modalitățile suportului educației în mediul rural este cel oferit de diasporă. Implicarea moldovenilor din diaspora depășește legăturile lor emoționale sau identitare cu țara natală. Aceasta provine din dorința lor de a aduce schimbări pozitive prin aplicarea cunoștințelor și experienței lor profesionale într-un mod practic și concret. Indiferent de nivelul lor de educație, toți valorizează oportunitatea de a împărtăși experiența lor cu comunitățile profesionale din Moldova, având potențialul de a aduce beneficii atât comunităților locale, cât și țării.

Elevii din mediul rural se confruntă cu limitări semnificative în accesul la educație din cauza disponibilității limitate a școlilor, distanțelor mari pe care trebuie să le parcurgă și absenței transportului public. În plus, populația rurală tinde să fie mai săracă, necesitând adesea ca copiii să lucreze alături de părinții lor. Calitatea educației este în general mai scăzută, cu personal didactic mai în vârstă, iar în unele școli din mediul rural există chiar lipsuri de profesori pentru toate disciplinele.

Fondurile alocate de Asociația Internațională pentru Dezvoltare (IDA) pentru proiectul “Educație de Calitate în Mediul Rural din Moldova” ar fi putut fi utilizate mai eficient, conform unui raport de audit al Curții de Conturi. Proiectul, implementat între 2006 și 2012, a primit finanțare de peste 10 milioane de dolari SUA. Cu toate acestea, multe dintre materialele și echipamentele achiziționate rămân neutilizate, iar au existat supraplăți semnificative din cauza lipsei de comparație a prețurilor în timpul achizițiilor.

Diaspora continuă intervenția și caută soluții, subliniind necesitatea de a aborda provocările educaționale cu care se confruntă copiii din mediul rural. Ministerul Educației și Cercetării a conturat prioritățile sale pentru 2024, care includ investiții în infrastructura școlară, reducerea birocrăției, susținerea personalului didactic și creșterea competențelor elevilor. Pactul Național “Moldova pentru Educație” are ca scop îmbunătățirea accesului la educație de calitate pentru elevii dezavantajați, în special din mediul rural, prin renovarea școlilor, furnizarea de transport și diverse granturi pentru proiecte educaționale. În plus, ministerul intenționează să investească în resursele umane din sistemul educațional, concentrându-se pe formarea și recalificarea profesorilor, atragerea tinerilor specialiști și reformarea practicilor pedagogice. O nouă inițiativă în parteneriat cu Biroul pentru Relații cu Diaspora va invita cercetători din străinătate să colaboreze cu cercetătorii din țară în diverse proiecte, extinzând astfel impactul implicării diasporei în sistemul educațional din Moldova.

În sprijinul elevilor din mediul rural membrii diasporei participă și direct prin donații. Este remarcabil cazul Tatiane Rusu Jidan, o moldoveancă stabilită în Germania, strânge anual fonduri de ziua ei pentru a sprijini copiii nevoiași. Ea colectează donații prin intermediul Facebook, pe care le folosește pentru a cumpăra ghiozdane și rechizite școlare pentru copiii din familii vulnerabile. În anul 2021 ea a reușit să adune 486 de dolari SUA, pe care i-a folosit pentru a aduce zâmbete și a oferi șanse la educație copiilor. Ea a subliniat importanța împărtășirii și sprijinului reciproc și a accesului egal la educație pentru toți copiii.

Concluzii și recomandări

Remitențele trimise de moldovenii din diaspora au un impact semnificativ asupra economiei naționale și a sistemului educațional, în special în mediul rural. Aceste fonduri contribuie nu doar la susținerea consumului familial, ci și la investiții în educația copiilor, infrastructură și alte domenii esențiale.

Educația timpurie și cea primară în mediul rural se confruntă cu numeroase dificultăți, cum ar fi accesul limitat la instituții educaționale, infrastructura deficitară, lipsa personalului calificat și implementarea neuniformă a standardelor educaționale. Aceste probleme necesită intervenții urgente și bine coordonate pentru a îmbunătăți calitatea educației.

Implicarea diasporei moldovenești în susținerea educației în mediul rural este esențială. Inițiativele individuale, precum cea a Tatiane Rusu Jidan, și sprijinul organizațiilor internaționale și europene, demonstrează potențialul de a aduce schimbări pozitive și de a asigura accesul la educație de calitate pentru copiii din familii vulnerabile.

Pentru a aborda provocările educaționale din mediul rural, este esențială o abordare coerentă care să includă investiții în infrastructură, resurse umane și parteneriate public-private. Ministerul Educației și Cercetării, împreună cu diaspora și alte organizații internaționale, trebuie să colaboreze pentru a implementa soluții durabile care să îmbunătățească accesul și calitatea educației în zonele rurale ale Moldovei.

Pentru a îmbunătăți calitatea educației în mediul rural și a răspunde în mod eficient provocărilor actuale din sistemul educațional, sunt necesare următoarele măsuri esențiale:

- Creșterea eforturilor administrației publice locale în aplicarea politicilor educaționale, promovarea autonomiei instituțiilor școlare și consolidarea parteneriatului cu părinții și cu alte entități educaționale.
- Extinderea și diversificarea serviciilor educaționale în mediul rural pentru a se adapta mai bine la nevoile beneficiarilor.
- Cadrele didactice trebuie să fie familiarizate cu politicile educaționale, importanța accesului la educație, precum și cu problemele legate de calitatea și relevanța educației. Acest lucru nu este doar informativ, ci esențial pentru motivare și pentru proiectarea și implementarea activităților proprii.
- Îmbunătățirea pregătirii cadrelor didactice, punând accent pe motivarea tinerilor talentați pentru o carieră în pedagogie, prin oferirea unor salarii competitive, condiții de muncă decente și oportunități de dezvoltare personală și profesională.
- Revizuirea fundamentală a formării psihologice inițiale și continue a cadrelor didactice, incluzând dezvoltarea unei atitudini profesionale față de părinți și elevi și a competențelor necesare pentru relaționarea cu beneficiarii serviciilor educaționale ca obiective esențiale în formarea profesională.
- Administrațiile locale și societatea civilă trebuie să facă eforturi semnificative pentru eliminarea corupției, violenței și a atitudinilor discriminatorii față de copii, care sunt încă prezente în unele instituții educaționale.
- Elaborarea unor documente legislative și normative și stabilirea unor parteneriate reale și eficiente cu părinții și societatea civilă. Este importantă implicarea asociațiilor de părinți nu doar în îmbunătățirea condițiilor de studiu, ci și în procesul de decizie privind politicile educaționale, procesul instructiv-educativ și strategia de dezvoltare a instituției școlare.

Notă: Articolul a fost elaborat în cadrul Subprogramului 030101 „Fortificarea rezilienței, competitivității și durabilității economiei Republicii Moldova în contextul procesului de aderare la Uniunea Europeană”, finanțare instituțională.

Bibliografie

1. Adams, Jr., R. H., (2024). Remittances and Poverty in Guatemala. September 24. Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=625295>
2. Askarov, Z., & Doucouliagos, H. (2020). A meta-analysis of the effects of remittances on household education expenditure. *World Development*, 129, 104860. <https://doi.org/10.1016/j.worlddev.2019.104860>.
3. Bansak, C., & Chezum, B. (2009). How Do Remittances Affect Human Capital Formation of School-Age Boys and Girls?. *The American Economic Review*, 99, 145-148. <https://doi.org/10.1257/AER.99.2.145>.
4. BNS (2024). Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova, <https://statistica.gov.md/ro>
5. Démurger, S. & Wang, X. (2016). “Remittances and expenditure patterns of the left behinds in rural China, *Working Papers halshs-01251341*, HAL.
6. Gao, X., Kikkawa, A., & Kang, J. (2021). Evaluating the Impact of Remittances on Human Capital Investment in the Kyrgyz Republic. *Worlds Poultry Science Journal*. <https://doi.org/10.22617/WPS210189-2>.
7. Glewwe, P. & Jacoby, H. (2004). Economic Growth and the Demand for Education: Is There a Wealth Effect. *Journal of Development Economics*, 74, 33-51.
8. McKenzie, D. & Rapoport, H. (2010). Self-selection patterns in Mexico-US migration: the role of migration networks. *The Review of Economics and Statistics*, 92.4, 811-821.
9. Orozco, M., Lowell, B. L. & Bump, M. (2005). Transnational engagement, remittances and their relationship to development in Latin America and the Caribbean. Institute for the Study of International Migration, Georgetown.
10. Perera, M., & Wijeratne, M. (2017). Relationship between remittances and rural primary education: a case study on a group of remittance beneficiaries. 40, 71. <https://doi.org/10.4038/SLJSS.V40I1.7502>.
11. Psacharopoulos, G. (1985). Returns to Education: A Further International Update and Implications. *Journal of Human Resources*, 20, 583-604
12. Psacharopoulos, G. (1994). Returns to Investment in Education: A Global Update. *World Development*, 22, 1325-1343
13. Wang, M. (2010). The Impact of Remittances on Rural Poverty Reduction and on Rural Households' Living Expenditure. *China perspectives*, 2010, 60-69. <https://doi.org/10.4000/CHINA.PERSPECTIVES.5341>.
14. Yang, D. (2008), International Migration, Remittances and Household Investment: Evidence from Philippine Migrants' Exchange Rate Shocks*. *The Economic Journal*, 118, 591-630. <https://doi.org/10.1111/j.1468-0297.2008.02134.x>